

Inhoud

17 Ten geleide

1

23 De literatuur van circa 1560 tot 1585

De literatuur in Brabant en Vlaanderen 24

Vitaliteit van het rederijkersleven in de jaren zestig 26

Vernieuwende tendensen in de rederijkersliteratuur 27

De const van rhetoriken 27

Vertalingen 29

Het landjuweel van 1561 30

Van de gildekamer naar de drukpers 33

De vroege renaissance 36

Den hof en boomgaard der poësie (1565) 36

Vrouwenstemmen en nieuwe vrouwenlectuur 38

Humanistische impulsen 39

Drukkers, uitgevers en boekhandelaars. De goedlopende emblematiek 42

De jonge Jan van der Noot 45

Op de vlucht 47

Literatuur en Hervorming 49

De rederijkers en de Hervorming 49

De kracht van het vrije bijbelse lied 51

De psalmberijmingen 53

Ballingschapsliteratuur 57

Londen 57

Duitsland 61

Literatuur in de jaren zeventig en tachtig 67

De literatuur onder Alva 68

Dichters in dienst van Willem van Oranje 70

Geuzenliederen 74

Literatuur onder calvinistisch bewind 77

Katholiek weerwerk 79

Voortzetting van de Brabantse literaire renaissance 81

Moraalfilosofie op maat van de const 86

De literatuur in Holland	89
Morele lessen via de drukpers	92
<i>Doperse liederen</i>	92
<i>Humanisme in de volkstaal</i>	93
Dirck Volckertsz. Coornhert (1522-1590)	97
<i>Pleidooi voor de moedertaal</i>	98
<i>De boodschap: perfectisme</i>	99
<i>De poëtische middelen</i>	99
<i>Lieder en proza</i>	101
<i>Toneelspelen</i>	103
De Hollandse rederijkers in een stroomversnelling	105
<i>Bijbelse lering in Rotterdam 1561</i>	105
<i>Rederijkers in verzet: Amsterdam en Haarlem</i>	107
<i>Bestrijding door de gereformeerde kerk</i>	110
<i>Meebouwen aan de nieuwe maatschappij</i>	112
<i>Toneel in het bevrijde Haarlem: Louris Jansz.</i>	116
Poëtische vernieuwingen in Leiden	118
<i>De universiteit als de schoot der muzen</i>	118
<i>De poëtische opvattingen van Jan van Hout</i>	123
<i>Van Hout en de Leidse rederijkers</i>	126

2

129	De literatuur van 1585 tot circa 1600
-----	---------------------------------------

De literatuur in Brabant en Vlaanderen	130
De grote emigratie	130
Katholiek humanisme	132
Literatuur in de volkstaal: vroomheid en geloofsijver	133

De literatuur in Holland op eigen wegen	135
Cultuurpolitiek van de Amsterdamse kamer De Eglentier	137
<i>Taalbouw</i>	138
<i>De dichtkunst van Hendrik Laurensz. Spiegel</i>	141
<i>Spiegel als dichter-filosoof</i>	142
<i>De poëtische opvattingen van Spiegel</i>	144
<i>De toneeldichter Spiegel</i>	145
<i>'Boertelijck' schrijven: Pieter Roemer Visscher in De Eglentier</i>	146
<i>Waardering voor Spiegel en Visscher in het Leids academisch milieu</i>	147
Traditie en vernieuwing bij Hollandse rederijkers	150
<i>Manifestaties ter verwelkoming van stadhouder Maurits</i>	150

<i>Wedstrijden in Leiden en Rotterdam</i>	151
<i>De oudheid als referentiekader</i>	155
<i>Rederijkerstoneel</i>	155
<i>Het Leidse Loterijspel (1596)</i>	156
<i>Bijdragen tot literaire vernieuwing door Zuid-Nederlandse immigranten</i>	158
<i>Het toneel van Jacob Duym</i>	158
<i>Karel van Mander: dichterschap op Zuidelijke leest</i>	161
<i>Van Manders literaire netwerk</i>	164
<i>Van Manders Schilder-boeck</i>	166

3

169	De literatuur van circa 1600 tot circa 1620
-----	---

Vooraf 170

<i>De nieuwe dichtkunst van de Leidse Helicon</i>	172
<i>Naar een klassieke tragedie van eigen bodem</i>	172
<i>Duym in dienst van het Leids nationaal gevoel</i>	175
<i>Heinsius' theorieën over dichtkunst en toneel</i>	176
<i>Dichten in de moedertaal</i>	177
<i>De liefdesemblematiek: van recreatie tot negotie</i>	179
<i>Nederlandse lyriek van een classicus</i>	182
<i>De Nederduytsche poemata (1616) en de hymnen</i>	183
<i>In het spoor van Du Bartas</i>	187

<i>Amsterdam, de nieuwe Parnas</i>	189
<i>Een centrum van boekproductie</i>	189
<i>Gebruikslyriek voor een nieuw publiek</i>	193
<i>De nieuwe prestigieuze liedboeken</i>	195
<i>De wedijver rond de lucratieve liefdesemblematiek</i>	198

De Eglentier 202

<i>De erfenis van Spiegel: P.C.Hooft</i>	204
<i>De lyriek van Hooft en Bredero</i>	206
<i>Nieuwe dramaopvattingen</i>	215
<i>Didactisch divertissement</i>	218
<i>Pastorale ethiek</i>	220
<i>Een leerschool voor bestuurders</i>	222
<i>Spiegels van menselijke zwakheid</i>	225
<i>De Brabantse kamer</i>	228

- Brabants drama* 229
Bijbels-religieuze inspiratie in het toneel 231
Lyriek: Vondels ontwikkeling tot religieus dichter 233
De Nederduytsche Academie 235
Politieke en poëtische stellingname 237
Vaderlands toneel 241
Strijd om het toneelpubliek 243
Concurrentie vanuit De Eglentier: Theodore Rodenburgh 245
Het 'Saligh Roemers huys' 247
De Sinnepoppen 248
De dochters: dichters en muzen 252
Schrijven in opdracht 254
Broodschrijvers 255
Drempeldichten 258
- Noordelijke rederijkers buiten Amsterdam** 259
Haarlem en Leiden: vernieuwing en traditie in Den Nederduytschen Helicon (1610) 260
Rederijkerswedstrijden 262
Het doordringen van nieuwe poëtische normen 263
Bijdragen aan actuele religieuze en politieke discussies in enkele wedstrijden 267
- Antwerpen, 'de zon aan de Nederlandse hemel'?** 270
En elite in het spoor van Lipsius 272
De emblemataboeken van Otto van Veen 273
Lipsius en de Nederlandsschrijvende dichters 275
De rederijkers 276
Het toneel 278
De lyriek 282
Een Schadt-kiste der filosofen ende poeten 283
Richard Verstegen: schrijven voor een nieuw vaderland 284
- Justus de Harduwijn en de nieuwe generatie renaissancisten** 287
Een belangrijke inaugurale rede 288
De weerlicke liefden tot Roose-mond (1613) 289
Geestdrift voor de 'nieuwe konste' 290
- Letterkunde in dienst van de contrareformatie** 294
Boeken met vele gezichten 295

	<i>Geestelijke liedboeken</i>	296
	<i>Herleving van het liedgenre</i>	297
	<i>Het Prieel der gheestelijcke melodie</i>	298
	<i>Een standaardbundel?</i>	299
	<i>De Goddelicke lof-sanghen (Gent 1620)</i>	300
	<i>Spektakels</i>	302
	4	
305	De literatuur van circa 1620 tot circa 1650	
	<i>Vooraf</i>	306
	<i>De letteren in Zeeland</i>	308
	<i>Jacob Cats, de voorman</i>	309
	<i>De Silenus Alcibiadis sive Proteus (Middelburg 1618)</i>	310
	<i>Moraal rond seks en huwelijk</i>	312
	<i>De Middelburgse lauwerhof</i>	315
	<i>De Zeeusche nachtegael (1623)</i>	316
	<i>De ‘Sinne-cunst’ van Adriaen van de Venne</i>	318
	<i>Johan de Brune de oude</i>	320
	<i>Adriaen Hoffer</i>	322
	<i>Adriaen Valerius</i>	324
	<i>Rederijkers</i>	325
	<i>‘Particuliere’ dichters</i>	328
	<i>Constantijn Huygens</i>	330
	<i>Huygens, de nieuwe zwaan</i>	332
	<i>Otia</i>	337
	<i>In het spoor van Huygens</i>	340
	<i>Nieuw werk van Cats</i>	344
	<i>De Zeeuwse boeken herwerkt</i>	344
	<i>Twee opmerkelijke bundels</i>	345
	<i>Onder het juk van het ambt</i>	349
	<i>Receptie</i>	350
	<i>De Hollandse literaire elite</i>	352
	<i>Vondel in het milieu van Hooft</i>	355
	<i>Vondels maatschappijkritiek</i>	357

Vondel en Hoofst: dichterlijke zelfprofilering in gedichten voor Frederik Hendrik 359
Kwesties van smaak 363
Huygens voor eigen kring 368

Literatuur in Amsterdam 370

Van kamers naar Schouwburg 371

Het toneel van Jan Harmens Krul 371

De Academie 372

De Schouwburg van Jacob van Campen 375

De tragedies van Vondel 379

Toneelsuccessen op het gebied van het ernstige drama 387

Beproefde kluchtthema's 390

Poëzie in Amsterdam 392

Lyriek voor het sociaal verkeer; Jan Harmens Krul 392

Vondel als lyrisch dichter 396

Wedijver met Vondel 402

Dichters in de oppositie 408

Cultuurspreiding in belerend en amuserend proza 411

Literatuur in de burgercultuur van andere regio's 413

Literair leven in de Republiek buiten Zeeland en Amsterdam 413

Liederen en toneel van rederijders 415

Nederlandse poëzie uit academische kring: Leiden 420

Literatuur in de 'hofstad': Den Haag 423

Literatuur van een intellectuele elite rond de Latijnse school:

Dordrecht 428

Stichtelijk-moraliserende literatuur van een regionale elite:

Friesland 433

Literatuur als vermaak van de jeunesse dorée: Nederlandse romans 436

Literair leven in Brabant en Vlaanderen 440

Antwerpen: productieve toneelschrijvers in tanende kamers 443

Brusselse ambities 447

Literair elan in westelijk Vlaanderen 454

De religieuze letterkunde 460

De Statenbijbel en psalmberijmingen 461

Predikantenpoëzie voor kenners: Revius en Martinius 463

Het lied 466

Camphuysen 467

Doopsgezinde liedboeken 470
Het gereformeerde lied 472
Katholieke liedboeken 474
Liederen voor de Hollandse zending; Joannes Stalpart van der Wiele 476
De herleving van de mystieke literatuur in het Zuiden 479
Embleemboeken: lering, vroomheid en vermaak 483
De impact van een illustrator: Boetius a Bolswert 486
De wereld ontmaskeren: Adriaan Poirters 488
Lekendichters in dienst van de contrareformatie 492

Literatuur voor de nationale zaak 494
Vaderlandse lofzangen in de Republiek 494
Literair verweer in Brabant en Vlaanderen 498
Hoofds Neederlandsche hystoorien 499
1648: dichters over vrede en vrijheid 502

5
507 De literatuur van circa 1650 tot circa 1670

Vooraf 508

Vormen van canonisering 510
Bloemlezingen 511
Verzamelde werken 518
De canon van het Zuiden? 522

Het toneel 523

De Amsterdamse Schouwburg 524
Vondel tragicus en de autoriteit van Aristoteles 530
Poëtica en thematiek in Vondels tragedies vanaf Salomon (1650) 532
De klassieke toneelwetten ter discussie 538
Politieke opiniëring op het Amsterdamse toneel 541
Toneel in het Noorden buiten Amsterdam 545
Politieke opiniëring? 545
De Haagse schouwburg van Van Fornenbergh 548
Toneel in de Zuidelijke Nederlanden 550
Voor elk wat wils 551
Het Brussels-Antwerps-Amsterdams toneelnetwerk 553
Religieus theater 556
De Brusselse feesten van 1670 559

Netwerken 561

Dichters en schilders 561

Vondel gekroond 562

De broederschap en het stadhuis 564

Dichters en schilders in het Zuiden 569

Vriendenkringen 571

Poëzie als sociaal bindmiddel: Amsterdam 572

Poëzie vanuit een broederschap in de geest: Rotterdam 579

Dichters en mecenaat 584

Patriciërspatronage 586

In openbare dienst van de macht 590

Dichters en de actualiteit 592

Politiek engagement in de Republiek 593

Val en herstel van vorsten 594

De zeeoorlogen 595

Visies en interpretaties 596

Dichters en actualiteit in het Zuiden 599

Observatie van de concrete wereld 602

Heren en hun tuinen: hofdichten 603

Het buitenleven: van lof naar beschrijving 604

Hofdichten van Huygens, Westerbaen en Cats 605

Andere hofdichters 610

De dwarsliggers: van satire naar zelfspot 613

De satire bij De Decker 614

Distantie tot het 'hoge' dichterschap: Joannes Six van Chandelier 616

Poëzie van een libertijn: Matthijs van de Merwede 619

Burleske spot en zelfreflectie: Willem Godschalck van Focquenbroch en Aernout van Overbeke 622

Verhalen voor velen 627

Vertalers 628

Romans, novellen, anekdotebundels 631

Reisverhalen en exotica 635

Ontspanningsliteratuur in het Zuiden 640

Religieuze literatuur 645

Leerdichten of werken van 'heilige stoffe' 646

De taal van de emotie: passieyriek en lijdensmeditaties 651
De letterkunde van de Nadere Reformatie 658
 Het woord van de leraren: de heiliging van kerk en maatschappij 660
 De beschouwing van natuur en leven: geestelijke overdenkingen 666
 Luisteren naar de ziel: bevindelijkheid 670
 Mystieke accenten 673
Literatuur van en voor katholieken 676
 Liedboeken uit het Noorden 676
 Liedboeken uit het Zuiden 680
 Poirters en zijn 'school' 683

6
689 De literatuur van circa 1670 tot circa 1700

Vooraf 690

IJveraars voor orde en beschaving: de Noordelijke adepten van het Frans-classicisme 691
Nieuwe ideeën uit Frankrijk 692
Lodewijk Meijer, de voorman van Nil Volentibus Arduum 694
Het beschavingsoffensief van Nil 696
Opschorting van acties tot nader order 701
Andries Pels als woordvoerder van Nil 705
Reacties op het optreden van Nil 709

Het nieuwe toneel in het Noorden 710
Een nieuw schouwburgbeleid 711
Het schouwburgrepertoire in de latere jaren 715
 Vertalingen en multimediaal genoeg 716
 Deugdhelden en gewetenloze schurken 720
 Bevordering van de burgerlijke orde 723
Noord-Nederlands toneel buiten Amsterdam 726

Toneellevens, rederijkers en literaire disputen in de Zuidelijke Nederlanden 728
'Hollandse' toneelgezelschappen op bezoek 729
Antwerps toneel van eigen bodem 731
 De Olijftack en de Ogier-dynastie 731
 Pogingen tot verandering: jonker Herman Franciscus van den Brandt 735

- Brussel* 739
- Het kleinsteedse toneel en literaire leven* 741
- Cornelis de Bie* 742
- Michiel de Swaen als toneeldichter* 746
- De Neder-duitsche digtkonde* 750
- De weerklink van de Brugse Helicon* 753
- Terugblikken en voortbouwen 757
- Vondels nalatenschap aan zijn 'zonen'* 758
- Omzien in bewondering* 766
- De herfst van een patriarch* 772
- De Index Batavicus rond de eeuwwisseling* 777
- Vrouwen in het profane literaire circuit 778
- Het literaire netwerk van Katharina Lescailje en Titia Brongersma* 779
- Liefde en vriendschap in vrouwelijk perspectief* 783
- Vrouwen over gebeurtenissen buiten hun eigen kring* 786
- Dichters in politieke neer- en opgang 787
- De moord op de gebroeders De Witt* 788
- Het vaderland gered* 792
- Propaganda tegen en voor Oranje* 794
- Ontspanningsliteratuur voor de zinnen. Van literair amusement tot uitdagend libertinisme 799
- 'Daar heerst de min'. Jan Luykens Duytse lier* 800
- Romans* 804
- Het fatsoen in het geding* 806
- Radicaal gedachtegoed?* 810
- Religieuze literatuur in de Spaanse Nederlanden 814
- Lekendichters: poëzie voor bidstoel en broederschappen* 814
- Liedboeken: zingen, mediteren en mystiek* 817
- Tredend uit de verborgenheid: autobiografische teksten van vrouwen* 821
- De spiritualiteit van het schrijven in vrouwenkloosters* 823
- De begijnen* 827
- Schrijven en 'geschreven worden' in een kluis: Maria Petyt (1623-1677)* 829

Religieuze letteren in de Republiek	833
<i>Het gereformeerd geloof als ruimte voor poëzie en emblemata</i>	834
<i>Vrouwen aan het woord in de gevestigde kerk</i>	840
<i>Bidden en zingen: liederen voor het gezin en conventikels</i>	845
<i>In de ban van profetessen en profeten</i>	847
<i>Een wetenschapper in nood: Jan Swammerdam en Antoinette Bourignon</i>	848
<i>'Eukleria' of de beste keus: Anna Maria van Schurman volgt Jean de Labadie</i>	852
<i>De geschriften van Jacob Böhme</i>	854
<i>Stille pelgrims op zoek naar het eeuwige vaderland: Jan Luyken en zijn kring</i>	856
<i>Het tweede debuut van Jan Luyken</i>	856
<i>De Voncken der liefde Jesu</i>	859
<i>Luyken in gezelschap: etser, lieddichter en lichtend voorbeeld</i>	862
<i>De stichtelijke embleemboeken</i>	867

871 Bij wijze van nawoord: de muzen... onbegrensd

De Nederlandse literatuur buiten de Lage Landen	873
<i>Het Duitse taalgebied</i>	875
<i>Scandinavië</i>	880
<i>Denemarken</i>	880
<i>Zweden</i>	882

De Nederlandse variant? 884

887	Aantekeningen
943	Illustratieverantwoording
947	Literatuur
1011	Register